

A MÁSODIK NEMZETI PARASZTPARTI KORMÁNYZAT ROMÁNIÁBAN 1932—1933

EZERKILENC SZÁZHARMINCKETTŐ május utolsó napján megbukott az egyesztendő Iorga-kormány s a kormányzást előbb ideiglenesen, majd augusztus 11-én véglegesen a nemzeti parasztpárt vette át. De kormányelnök nem a párt elnöke, Maniu Gyula, hanem régi fegyvertársa s barátja egy emberöltőn keresztül, a már többször miniszterséget viselt Vajda-Voivod Sándor lett.¹

De a Vajda-kormány nem sokáig maradt az ország élén. Alig pár héttel megalakulása után, októberben, konfliktus támadt a miniszterelnök és a londoni követ, Titulescu között a besszarábiai, jobban mondva Romániának a Szovjetunióhoz való viszonyának kérdésében s az uralkodó Titulescu pártjára állván. Vajda — egyedül Vajda és nem a pártkormány — megbukott. Helyébe a párt elnöke, Maniu jött, ugyanazzal a törvényhozással, de megterhelve Titulescuvval, aki az uralkodó óhajára mint külügyminiszter lépett be a kormányba.⁸

Hogy Maniut, ki tudvalévően első kormányelnökségéből azért távozott és az elmúlt nyáron a kormányelnökséget azért nem vállalta és vonult a politikai élettől vissza, mert az uralkodóval és kamarillájával nem bírt kormányozni, — mi bírta rá, hogy most Carol király és Titulescu környezetében olyan intrikálás után, mint amilyen Vajdát megbuktatta, kormányt vállaljon, nem tudjuk. Ha azt hitte, hogy az uralkodó hajlandó környezetétől megválni és intrikáinak végetvetni, csalódása hamar bekövetkezett.

Miniszterelnöki expozéja mondatokban elég hosszú, tartalmában elég sovány volt, lényegileg, hogy „maradunk a hagyományos utakon“: ígért decentralizációt és helyi önkormányzatot, amit első kormányának bukása után Iorga visszacsinált; ígérte a jogegység megteremtését, a mezőgazdaság megsegítését és minden más egyebet. Meglepetés csak a kisebbségeket érte, akiknek bejelentette, hogy Brandschot elbocsátja és a kisebbségi miniszterséget megszünteti, mert takarékoskodni kell. A kormány kétségtelenül súlyos helyzetben volt: mögötte az utolsó választásokból kikerült törvényhozás ült, melyben az ország választóinak negyven százalékát sem képviselő

¹Lásd „A román kormányváltás“ című cikket a „Magyar Szemle“ 1932 szeptemberi számában.

²Lásd a „Bessarábiai kérdés“ című cikket e folyóirat 1933 novemberi számában.

nemzeti parasztpárti többség ült¹ és ebben a többségben is mind erősebb lett a repedés, mely elválasztotta az erdélyi volt nemzeti pártot a regát-besszarábiai parasztpárti töredéktől. Nem volt szilárd irány sem a külpolitikában, sem a pénzügyi kérdésekben. A legfelső semmitűsiek csak nemrég döntötte el, hogy a mezőgazdasági adósságokról szóló törvény alkotmányellenes és az egész ország közvéleménye csaknem egyhangúan ellene volt Titulescunak, aki a külföldi adósságok pontos fizetését követelte. „Lehet, — mondta gúnyosan Iorga — hogy Titulescunak igaza van, ha azt ajánlja, hogy inkább együnk puliszkát hagymával, de adósságainkat fizessük, úgy látszik, ő hozzá van szokva ehhez a koszthoz.“

A felirati vita alkalmával a liberálist párti ellenzék erős támadást intézett a kormány ellen.

„Önök azt kívánják tőlünk“, — mondta Tătărescu, a jelenlegi (1934 tavaszán) miniszterelnök — »hogy szavazzuk meg az önök válaszfeliratát. Képtelen kívánság. Hogy kérhetik ettől a parlamenttől és ettől az országtól, mikor a nemzet többsége nem viseltetik bizalommal a törvényhozási többség iránt. Minden parlamentáris országban a többség bomlása a kormány távozását és a törvényhozás feloszlatását vonja maga után. Önök az utolsó választáson alig érték el a szavazatoknak azt az arányszámát, a negyven százalékot, mely lehetővé tette a többség megalakulását. De szétszakadva, összetörve, megcsontítva, ahogy ma önök a parlament előtt állanak, még ezt az arányszámot sem képviselik. Az önök többsége nem reális és ebből a szempontból kormányuk alkotmányellenes. Önöknek, akik ezt az országot tíz éven át nem hagyták nyugton, hogy teljesüljön be az alkotmányos eszmék győzelme., azt a sorsot szánta a végzet, hogy önmagukat verjék arcul egy olyan helyzet elfogadásával, mely ellenmondásban van az alkotmányossággal.

De ha önök belenyugosznak ebbe, nem nyugszik belé az ország. Nagyrománia megalakulása óta az ország legkritikusabb helyzetében ma egy olyan rendszer van kormányon, melynek nem lehet a tömegek bizalmából fakadó lendülete, amely bomlásban van és önkényt és hatalombitorlást jelent.

A mi válaszuk a trónbeszédre ez: távozzanak!

Ez az egyetlen szolgálat, mit a koronának és az országnak tehetnek.“

MÉGIS JÓLLEHET MINDAZ, amit Tătărescu mondott, igaz volt és a válsághírek a kormány megalakulásának pillanatától fogva levegőben voltak és folyton kormánybukásról beszéltek, Maniu, megszokott hallgatásába burkolózva, maradt és a december folyamán megejtett közigazgatási választások sikert is hoztak a kormány számára, a választók 63%-a szavazott mellette, ami ugyan nem jelent reális sikert Romániában egy kormányynak.

De míg sajtó és politikusok pártbomlás, költségvetési nehézségek, agrárkonverzió, külföldi adósság miatt várták a kormány bukását, az év elején (1933-ban) egészen más oldalról tört ki a krízis.

Maniu, amint átvette volt a kormányt, nagy tisztogatáshoz fogott, hogy eltávolítsa a hivatalokból az udvari koteria exponenseit és az oda nem való tisztviselőket. Ilyen volt a párt szemében, többek között Gabriel Marinescu ezredes, a bukaresti rendőrség és Dumitrescu tábornok, a csendőrség parancsnoka. Mindkettőnek eltávolításáról folyton szó volt.

¹ Csak a román választási eljárás sajátossága változtatta a választók kisebbségét parlamenti többséggé.

Marinescu január elején körlevelet intézett alantosaihoz: „Konstatálom, hogy különböző, az én személyemet érintő nyilvános vitákban rendőrségi alkalmazottak is résztvesznek. Jövőre ezt büntetés terhe mellett megtiltom. Én a főváros rendőrfőparancsnoka vagyok és az maradok, míg királyi dekrétummal el nem bocsátatom“.

Erre a körlevélre, amely a kormány kiselejtezésével szemben feltűnően hivatkozott a király akarására, ráduplázott Dumitrescu tábornok, aki egyenesen megvádolta felettes hatóságát, a belügyminisztert. Egy ugyancsak az év elején megjelent napiparancsban kijelentette, hogy ő mindent megkísérelt a csendőrség anyagi szükségleteinek és jogos kívánságainak kielégítésére s ha e téren semmisen történt, azért nem ő, hanem a belügyminiszter felelős.

Mihalache, a belügyminiszter, azonnal audienciára ment a királyhoz és a két katona felmentését kérte. Az uralkodó megtagadta és Mihalache beadta lemondását. A maga nyersségében kitör újra a kérdés: ki kormányoz: az uralkodó-e, vagy a kormány? Maniu azt hitte, hogy ő: szolidaritást vállalt belügyminiszterével és benyújtotta az egész kormány lemondását; de a király úgy tartotta, hogy az Ő akarata kell hogy érvényesüljön, elfogadta Maniu lemondását és a nemzeti parasztpárt másik vezető személyét, Vajda-Voivod Sándort bízta meg a kormányalakítással.

A Vajda-kormány január 14-én letette az esküt.

Közjogi, alkotmányos tekintetben teljesen abszurd volt a helyzet. „Senki a világon meg nem érti, — írta a párt bukaresti lapja, a „Dimineaşa“ — hogy hogyan történhetik meg ilyen súlyos időkben, hogy az állam mechanizmusán törés essék egy látszólag olyan jelentéktelen eset miatt, mint amilyen egy összeütközés egy miniszter és alárendelt közege között.“ Viszont az ellenzéki sajtó rámutatott a krízisek arra a sajátságára, hogy valóban nem miniszter és tisztviselő, hanem korona és kormány közötti konfliktusról van szó, amelyből a kormány került ki vesztesen. De a legsodálatosabb az volt, hogy Maniu után a kormányzatot a nemzeti parasztpárt és Vajda folytatta, akiről a párt, és különösen a Maniu befolyása alatt álló lap, a „Patria“, mentegetve írta, hogy „ismert lojalitása, lelki nemessége és Maniu iránt érzett negyvenéves barátsága“ kizárja, hogy kormányváltása Maniu ellen irányult volna.

Az őszinteség hiánya, a zavart hipokrizis teljesen meglátszott a párt végrehajtó bizottságának ülésén, ahol Mihalache megmagyarázta, hogy ő tulajdonképpen bírta az uralkodó bizalmát, ahol Vajda kijelentette, hogy király és párt között semmiféle összeütközés nincs és végeredményben az ő helyén most is ott ülhetne Maniu és a Mironescuén Mihalache: a párt és a kormány egysége is szilárdabb, mint valaha, mert „egyik sincs porcellánból“, — mondta — „hogy egy érintésre összetörjék“. A végén pedig Maniu maga összegezte, hogy Vajdának is, Mihalachenak is igaza van, de igaza volt neki magának is, mikor belügyminiszterével együtt otthagya a kormányt.

„A maga idejében,“ — mondta kissé homályosan, — „azzal a feltétellel vállaltam kormányt, hogy szabad kezem lesz ... de az utóbbi időben nem volt egészen az s ezért felszólítás nélkül otthagytam a kor-

„A maga idejében,“ — mondta kissé homályosan, — „azzal a feltétellel vállaltam kormányt, hogy szabad kezem lesz ... de az utóbbi időben nem volt egészen az s ezért felszólítás nélkül otthagytam a kor-

mányt. Azt, hogy az incidens csak kettőnk, Mihalache és az én személyemre szorítkozott és nem terjedt át a pártra is, elsősorban Vajda Sándornak köszönhetjük.“

S a „Patria“ konstataulta, hogy a párt „perfect solidar si omogen“. Mironescu pedig, az új belügyminiszter, fegyelmet rendelt el Marinescu ezredes ellen s a fegyelmi bíróság rosszalásra és tíznapi fizetémegvonásra ítélte a rendetlenkedő katonát, aki miatt megbukott az ország miniszterelnöke és belügyminisztere.

A KORMÁNYVÁLTOZÁS FELETT mégsem lehetett ilyen egyszerűen napirendre térni.

Január 31-én mutatkozott be a rekonstruált kormány a kamarában s ez alkalommal sok kellemetlen igazságot kellett hogy meghallgasson.

Az első szónok, Goga Oktávián, a nemzeti parasztpárt és Maniu legszenvedélyesebb ellenfele, rámutatott, hogy a kormányválságot a koronával való konfliktus idézte elő s azt nem lehet személyváltozással elintézni, a párt elvi kérdése az; lehetetlenség, hogy a királyi prerogatívákat Maniu így magyarázza és lemondjon, Vajda meg úgy interpretálja és üljön helyébe, a párt pedig tapsoljon mind a kettőnek s tartsa helyesnek mindkét interpretációt.

Hosszasan beszélt Dúca, az óliberálisok vezére:

„Maniu azt mondja — mondta —, hogy nem maradhatott hatalmon, mert nem akart egy kormányzati rendszer részese lenni, mely ellentétben áll az alkotmányunkkal. Ugyanakkor Vajda azt mondja: a kormányzati rendszer jó és folytatja.

Mihalache lemondott, mert a rendőrfőnök hátamögött intézkedett. Másnap jön Mironescu s azt mondja: ez semmi, tíz napi fizetés megvonás és az alkotmány problémája meg van oldva.

Azok a miniszterek pedig, akik tegnap szolidárisak voltak Maniival, ma nyugodtan sorakoznak Vajda köré s hívei annak a politikának, mely miatt tegnap nem voltak hajlandók kormányon maradni.

S ott van Maniu.

Tegnap lemondott — ma teljes támogatását ígéri Vajdának. Aztán elmegy Kolozsvárra s ott szónokol, hogy majd vissza fogja még ő ültetni trónjára az alkotmányosságot. Éppen így, kétféleképpen beszélt Mihalache, Bukarestben így, Cămpolungban úgy ...

S hiába mondják, hogy mindez a párt belügye, hogy ebbe nekünk nincs beleszólásunk.

A parlamenti többség nap-nap után változtatja álláspontját. Pár hónappal ezelőtt ugyanez a komédia történt az orosz kérdéssel kapcsolatban, ami történik ma. Közéletünk komolyságát kompromittálják. Ez az oka, hogy mindenütt halljuk az országban, hogy a pártok lejáriák magukat s véget kell vetni a pártkormányzatnak s ezért beszél a román közélet és politika kaotikus helyzetéről oly lekicsinylően a külföld.“

Világosabban, csaknem nyersen beszélt Lupu:

„Mi volt az ok, mely miatt a parlamenti többség ellentétbe került Maniival és megbékélt Vajdával? Micsoda pokolgép dobta ki három nap alatt a kormányból Maniut és Mihalachet?

Azt mondják, hogy ez pártkérdés.

Nem az: az ország vezetőinek változása érdeklí a nemzetet.

A fanarióta korszak rendszere újult meg; csak abban az időben történt meg, hogy a vajda szobájába hívatta a nagy logofatot, elcsapta és mást küldött helyette. Két és fél év óta folyik ez a különös eljárás Romániában, mely ellenkezik minden modern állam alkotmányos szoká-

saival. Pedig Európában ma már csak azok az uralkodók tarthatják fenn magukat, akik valóban alkotmányos módon uralkodnak.

Nekem nem mindegy, hogy ki lóg öfelsége körül, kivel játszik pókert, ki beszél vele ma így, holnap úgy és holnapután amúgy. (Hosszas éljenzés a kormánypárt padjaiban.) Azok állandóan ott vannak körülötte és többet mondhatnak neki, mint én, aki egy évben kétszer ha elibe kerülök s mondhatom meg őszintén véleményemet...

Ami ennek a krízisnek a súlyosságát adja, az a lendületnek az a hiánya, mellyel mi minden gazságot és minden cudarságot lenyelünk. A kormány kötelessége, hogy ezt a léghőrt megtisztítsa, ha pedig nem tudja, adja át helyét másoknak.“

Úgy lehet, hogy Lupu beszéde alatt a ház elnöke, a napokkal ezelőtt elhunyt jó öreg Pop-Csicsó István elszundikált, mert a beszédet egyszer sem szakította meg s Lupu a kormánypárt viharos ujjongása mellett fejezte be beszédét.

Vajda se fárasztotta magát, hogy védelmébe vette volna a koronát. Kijelentette, hogy a távozott és a jelenlegi kormány ugyanazon az alapon áll, tehát mindegy, hogy elnöke Maniu vagy Vajda s belügyminisztere Mihalache-e, vagy Mironescu. A kérdés — állította — kizáróan a párt belső, családi ügye és idézte, hogy amikor Sganarelle megverte feleségét és egy harmadik személy beleelegyedett, férj és feleség, mindketten ellenefordultak.

Bölcsen idézett: moliérei komédia legtöbbször a román közélet.

DE KÉTSÉGTELEN VOLT, hogy a rekonstruált nemzeti parasztpárti kormány — amint az uralkodó hívta Vajda minisztériumát — nem jelentett megoldást, sőt mélységes zavarok kezdetét jelentette. A krízis, akárhogyan is szerette volna feltüntetni Vajda, nem pártpolitikai, nem parlamenti krízis, hanem az alkotmány súlyos betegsége volt: uralkodó és kormány hatalmi jogkörét illetve. Maniu nem bírta meggyőzni a királyt eljárásának helytelenségéről s távozásával és Vajda kormányvállalásával csak erősödött az uralkodó állásfoglalása.

Vajda szokott konok szívósságával és erőszakosságával nézett szembe az első nehézségekkel: a Fortu-ügy mégcsak most dagadó hullámaival és az állítólagosán kommunista kitéréssel.

Forpi egy egzaltált professzor, a „Honmentő Polgári Blokk“ alapítója és elnöke volt, kinek pártja azonban listát sem tudott benyújtani a választásokon, de programja rövid és népszerű volt: a panamisták üldözése, a közpénzek tolvajainak megbüntetése, legyenek azok kis emberek, vagy magasállású hivatalnokok.

Töméntelen röpiratot és cikket írt és sorra nevezte meg azokat, akiket tömlöcbe valóknak tartott s rengeteg embert bántott meg és tett ellenségévé: szóval alkalmatlan volt.

Az ügyészség, arra hivatkozva, hogy egy beszédében megsértette az uralkodót, becsukatta, de mikor börtönbe került és éhségstrájkba kezdett, az ország egész közvéleménye melléje állt, tanárok és közalkalmazottak testületé tüntetett mellette s a bukaresti ügyvédi kamara elhatározta, hogy bizottságot küld ki a purifikációs küzdelem folytatására és istentiszteleteket rendez és „kéri az egeket, hogy világosítsa meg azoknak elméjét, akik az ügyben illetékesek.“

Egy hét után Forpi szabadlábra került.

Ami az incidensben jellemző volt, az az, hogy mikor a közvélemény felháborodva nyilatkozott meg Fortu letartóztatása miatt, úgy a

miniszterelnök, mint az igazságügyminiszter, Popovici Mihai, kijelentette, hogy nincs tudomásuk a letartóztatásról és kiderült, hogy az az uralkodó közvetlen rendeletére történt.

Komolyabb jelentősége volt a Bukarestben, Ploestiben és másutt kitört sztrájkoknak, melyek Grivifában véres összetűzőésekhez vezettek. A kormány a nyomorult munkaviszonyok miatt támadt mozgalmakat szovjet befolyásnak, kommunista támadásnak tüntette fel és hat városban és egy vármegyében ostromállapotot rendelt el, jellemzően Erdély és a régi királyság területén, ellenben nem Besszarábiában, ahol — ha egyáltalában szó lehetett kommunista mozgolódásról — legvalószínűbb volt kitörése az orosz szomszédság miatt.

De ezek efemer jelenségek voltak; Vajda Sándor párhónapi kormányzatának egy más körülmény adta meg nagyjelentőségét: a Maniu—Vajda ellentét kiélesedése, a nemzeti parasztpárt szétmállása, ami a lassanként amúgyis veszendőbe indult erdélyi román politika tönkremenését jelenti.

A VAJDA-KORMÁNY parlamenti beköszöntője után alig pár nappal a „Patria“-ban, a nemzeti parasztpárt újságjában, mely mindig nagyon közelállt Manilához, a lap élén egy cikk jelent meg, Gheorghe Ohabeanu aláírással, aki nem más, mint a lap főszerkesztője, Boila Zacharia, Maniu unokaöccse.

Azt írja, hogy a rekonstruált Vajda-kormány bemutatkozása után nem egyedül ő, hanem más képviselők is undorodva tértek vissza Kolozsvárra. Milyen más volt a hangulat, mikor karácsonykor, a Maniu-kormány idejében jöttek, emelkedett hangulatban, hivatásuk tudatában, az elvégzett munka büszkeségével a kormány eredményei folytán...

Mikor visszamentek az új ülészakra, az új kormány bemutatkozására, a királyi udvar irodájában, a parlamentben szónokok, metaforákban és klasszikus idézetekben, világosan és logikusan szép és okos szavakkal magyarázták, hogy mért kellett, hogy Maniu és Mihalache menjen és Marinescu és Dumitrescu maradjon.

Mi elhittük és frenetikusan tapsoltunk.

„A ház üléséről jöve, az utcán először egy ős-liberállal találkoztam“, beszéli el Boilá-Ohabeanu. „Látod,“ mondta liberális barátom, „mégis csak leütötte Vajda Maniut/ Ellenmondtam: hogyan lehet ennek a két jóbarátnak a viszonyáról így beszélni és megnyugtattam magam, hogy az ellenzék arra való, hogy ellenzékieskedjék Tart pour Tart.

A következő, akivel találkoztam, nem ellenzéki, hanem pártunk egy vezére volt Munteniából, aki elmondta, hogy egy pártvacsorán egyik tényleges miniszter arról beszélt, hogy „Maniut le kell fejezni/

Nemsokára egy másik, egy erdélyi barátom beszélt, hogy ugyanaz a miniszter egy képviselő társaságában azt mondta, hogy „nincs más, mint hogy válasszunk Maniu és az uralkodó között, a kettő közül az egyiket fel kell hogy áldozzuk/

Azután egy volt miniszterrel akadtam össze, aki azzal lepett meg: „Maniu hallgasson, neki nincs joga, hogy erkölcsi prédikációkat tartson nekünk/?? „Azért nincs, mert két hölgy társaságában utazott a Rivierára/ Én kacagni kezdtem. Tréfa. De a volt miniszter folytatta: „Én is azt hittem, hogy az, de nézd: itt vannak a külföldi lapok, a Prager Presse, a Wiener Journal, a Pesti Napló s bennük a hír Bukarestből, hogy Maniu Gyula G. és S. asszonyok társaságában utazott a Rivierára/

Dühbe jöttem: nem igaz ebből egy szó sem; Maniu egyedül utazott, én kísértem el Csúcsára; egy napot volt Prágában, Bécsben, Vencelében, egyedül.

„Tökéletesen igaz,“ — felelte barátom. — „Éppen olyan jól tudom, mint te, hogy a két szóbanforgó hölgy itthon van. De nem arról van szó, hogy igaz vagy nem igaz a hír. Egészen egyébről: arról, hogy a hír elterjedt és még csak nem is az ellenséges táborból eredt, hanem magunk, barátaink köréből. Ez a fontos és a szomorú. Ez így van.“

„Mikor Maniu elutazott“ — folytatta Boilá — „azt a tanácsot adta volt nekünk, hogy támogassuk a kormányt. De mi nem értjük, hogy hogyan támogassuk azokat, akik akciót kezdenek Maniu ellen, akik intrikálnak ellene és tönkre akarják tenni tekintélyét, mint pártvezérnek.

Valamit akarok mondani,“ végezte cikkét Boilá.

„Maniu továbbra is adhat nekünk tanácsokat s mi meghallgatjuk. De azt nem követelheti tőlünk, hogy a becsület kérdésében tranzigáljunk. Mert látva, hogy egy ördögi mesterkedés indult meg ellene, mi minden tanácson és mindenféle határozaton túl pártunk érdekében és az ő becsületének és tekintélyének védelméért fogunk cselekedni.“

A „voidisták“ nem tagadták, hogy a Maniu-ellenes hadjárat az ő táborukból indult ki, de vádolták a „manistákat“, hogy mindent elkövetnek, hogy a kormánynak nehézséget okozzanak és előkészítsék bukását. Fenyegetőztek, hogy ha a „Patria“ tovább folytatja cikkeit Maniu érdekében — mert tulajdonképpen nem tett egyebet — más kormány támogató lapot alapítanak. A hír pedig mindjobban terjedt és erősebb lett a hit, hogy mikor megbukott, Maniu azt óhajtotta és azt követelte a párttól, hogy vele együtt hagyja ott a kormányt, de Vajda ellene szegült és az uralkodó pártjára állt. És pedig Titulescu óhajára és rábeszélésére, aki, mióta a magyar kormány kérdése előtérbe került, állítólag mindenképpen azt akarta, hogy a kormányon erdélyiek legyenek, ami az Erdély uniójában való megnyugvást, Nagyrománia egységét és a revízió szükségtelenségét demonstrálná. A két régi barát antagonizmusa, minden csitítgatás ellenére, mind élesebb vonalakban bontakozott ki s tudni vélték, hogy Maniu le akar mondani, vagy már le is mondott a párt elnökségéről, csak még nem került nyilvánosságra.

Május 6-án ez is megtörtént a párt végrehajtó bizottságának ülésén. Maniu lemondó levele, mely május i-én kelt, így szólt:

„Szeretett Sándorom, április 2-án lemondtam volt a párt elnöki tisztségéről. Tettem ezt arra való tekintettel, hogy felfogásom nem fedi mindenben az állampolitika mai irányait és ezt az ellentétet másképp nem tudtam megoldani. Kérlek, hozd ezt a pártvezetőség tudomására, hogy válasszák meg utódomat és közöld velük, hogy a pártnak hű tagja és fegyelmezett közkatónája maradok és kívánom, hogy programja teljes mértékben megvalósuljon.“

A végrehajtó bizottság a lemondást minden meghatottság nélkül, egyhangúan tudomásulvette s néhány szárazon hangzó búcsúztató szó után pártelnökké megválasztotta Vajda Sándort.

A „Patria“ olyan vezércikkben búcsúztatta el, mi inkább illet halotti beszédnek, mint egy még valaha feltámadandó politikushoz; a liberális „Viitorul“ pedig „Maniu lefejezése“ című cikkben parentálta el a száműzött államférfiút.

MANIU FÉLREVNULÁSÁVAL azonban nem tisztult a helyzet sem személyi, sem politikai tekintetben: Maniu üldözése és rágalmazása folyt tovább; a pártokon belül a nemzeti parasztpártban a „voidisták“ és „manisták“, az ellenzéken pedig Dúca és George Bratianu ó- és újliberális pártja között ernyedetlenül folyt az engesztelhetetlen testvérharc.

Mihelyt a Skoda-botrány kipattant, azonnal elindult a rágalom, hogy annak mocskába Maniut is belevonják: hogy a kémkedés és

korruptió az ő kormánya alatt és az ő tudtával történt. Az „Universul“ egy akta fényképét közölte, mely bizonyítja, hogy a Skoda-ügyben elítélt Seletzky tárgyalást folytatott Maniuval és sógorával, Boila Romulussal. Maniu nyilatkozott:

„Nem tudom, hogy kinek áll érdekében, hogy engem e botrányba keverjen? Felháborító, hogy ilyen eszközöket vesznek igénybe. Olyan okiratot közölnek, melybe idegen kézírással van beszúrva egy mondat, mit Seletzky sohasem mondott. Ilyen gyanúsításra, ilyen eljárásra igazán nem számítottam. A magyarok, akik egy időben talán hősként ünnepele-
ték volna azt, aki engem lelő, sohasem lettek volna képesek ilyen alávaló cselekedetre.“

Ugyanebben az időben, szeptember i-én, Boilá Zachariának — aláírva Gheorghe Ohabeanu néven — egy röpirata jelent meg, mely ékesen ismerteti Románia háború utáni helyzetét és a Carol visszatérése utáni három év politikáját. „Ütött az óra“, a röpirat címe:

„Ütött“ — írta Boilá, — „mert államéletünk egy természetellenes periódusba jutott, amit mindenki érez, némelyek tapasztalásból, mások ösztönösen...“

A győztes hatalmak közül Románia a legnagyobb területi megnagyobbodásban részesült s Európa leggazdagabb országa. De az ember elszomorodik, ha arra gondol, hogy mi volt, mi van és mi lehetne! Az únió pillanatában (tehát mikor Magyarországtól elszakadt Erdély) nem volt sem munkanélküliség, sem szellemi proletariátus. Volt töméné-
télén természeti kincsünk, melyet kihasználhattunk volna. Voltak tőkéink, melyek használatlanul heverték pánccs szekrényeinkben, pedig voltak jó konjunktúráink, hogy együtt működhessünk külföldi tőkékkel.

Hogy ma mi van, azt alig szükséges, hogy leírjam.

Deficitos költségvetés, ki nem elégitó külkereskedelmi mérleg, késedelmesen vagy egyáltalában nem fizetett tisztviselők; nagyszámú szellemi proletariátus és munkanélküli intelligencia; határt nem ismerő közigazgatás, csődbe jutott mezőgazdaság, nem létező kereskedelem, a sors szeszélyeinek odadobott kisiparosság, bűnös módon kartellezett nagyipar és mindenütt félelmetes erkölcsi leromlás.

Mindezt nem lehet az általános európai krízis eredményeül feltüntetni. Első sorban a magunk bűneit, a magunk hiányosságait kell hogy belássuk és saját táborunkban kell hogy cselekedjünk.

Beszélünk demokráciáról és fasizmusról, beszélünk alkotmányos-ságról és diktatúrákról. Nem ez a fontos. Vitatkozunk problémákról, de a különbség emberek és pártok között csak elméleti. Ugyanabban a pártban nehézség nélkül megférnek alkotmányos érzésűek és reakcionáriusok, antiszemiták és filozemiták, radikálisok és konzervatívok. Nem törvényekben van hiány: törvénycsinálási mániában szenvedünk. Politikai életünkben hiányzik a tradíció, a nevelés, a gondolat. Nincsenek államférfiaink.

Államunkban a legnagyobb akadály, mellyel minden kormány szemben találja magát, az az alkotmányos életünkbe beivódott szokás, mely megfosztja nonnális kormányaitól a nemzetet és helyét valami okkult, felelőtlen, illetéktelen formáció foglalja el, amit kamarillának hívnak.

Egy kamarilla, amely bizonyos konstellációk szerint uralkodik, melyet nem akarunk itt analizálni, egy rendszer, melyet általában „doamna Lupescanac“ hívnak. Egy kamarilla, mely az uralkodó és a királyság védelmezőjéül tolja fel magát, de valóban nem egyéb, mint egy veszedelmes tüzfészek, úgy a királyra, mint a királyságra nézve.

A restauráció első perce óta a legkárosabb szerepet játszotta a román közéletben és létezését bűnök és gaszágok hosszú sora jellemzi.

... Ütött az óra, hogy cselekedjünk és megmentsük a román nemzetet.“

Mindezt egy kormánypárti képviselő írta, aki amellet az állította, hogy „lojális“ a koronával szemben. De a párt végrehajtó bizottsága elcsapta a „Patria“ főszerkesztői állásából és vele együtt

Lazar Hie és Leucuta Aurel képviselőket, akik állítólag buzgón terjesztették röpiratát, kizárták a pártból.

A Maniu-frakció mind erősebben szervezkedett és szeptember 12-én Szovátán népes értekezletet tartottak, melyen követelték, hogy legyen „minden tekintetben alkotmányos kormányzat, ment minden titkos befolyástól, mi káros lehet a közre és a korona presztízsére.“ A sajtó hol a kormány bukásáról, hol Vajda maradásáról írt, egyik nap ellentmondva a másiknak; írtak a liberálisak békekötéséről és közeli kormányrajutásukról. Goga elment Olaszországba és elment Hitlerhez és költői lelküidéhez híven úgy fejezte ki magát, hogy „reng az ország“. Egyfelől azt beszélték, hogy a párt besszarábiai frakciója is csatlakozott Maniúékhöz, másfelől Moldován Valér, kolozsvári egyetemi tanár, — mint a „Cuvântul“ írta, „minden jó érzés és a legegység hazafiasság ellenére“ — Erdély védelmére egy „önálló regionális politikai pártot“ akart szervezni, mely megszakítson minden összeköttetést a létező román pártokkal.¹

NOVEMBER ELSŐ NAPJAIBAN nem történt semmi, aminek e már megszokott torzszalkodásokon túlmenő jelentősége lett volna.

November 8-án több miniszter társával együtt kihallgatásra érkezett Szinájába Vajda. A sajtó úgy tudta, hogy a Párizsban készülő pénzügyi egyezmény érdekli az uralkodót, aki, úgy beszélték, teljes bizalommal van a kormány iránt. Mikor azonban a miniszterelnök kijött a király dolgozószobájából, mint bukott ember hagyta el azt. Másnap a párt elnöki tanácsában bejelentette, hogy a kormány lemondása elkerülhetetlen. Az egyik lap állítólag dramatikus jeleneteket tudott meg az értekezletről. A miniszterelnök bejelentése mély benyomást tett a tanács tagjaira, Vajda állítólag sírvafakadt és kijelentette, hogy nem volt elkészülve arra, hogy egy az ő korában lévő államférfiút, aki annyi áldozatot hozott az országnak, úgy kezeljenek, ahogyan vele történt. „Nem én mondtam le, — mondta állítólag — hanem egyszerűen lemondattak.“

A „Lupta“ szerint azonban ez nem áll s az uralkodó környezetében hangsúlyozzák, hogy a kormányt nem menesztették, a krízist „nem egyes körök állásfoglalása“, hanem tárgyi körülmények idézték elő és maga Vajda a sajtó képviselőinek titokzatosan azt mondta, hogy a kormány olyan intézkedéseket vett tervbe, melyek „az uralkodó bizalmának a megújítását és esetleg a törvényhozás feloszlatását“ tették volna szükségessé s az eredmény azt mutatta, hogy ezt az uralkodó Vajdának nem volt hajlandó megadni.

A sok ellentmondó hír és cáfolat között valószínűleg egyedül igaz az, amit a Maniu-frakciónak a „Patria“ elvesztése után alapított kolozsvári lapja, a „România noua“ írt a bukásról:

„A válsággal kapcsolatosan számtalan magyarázat jelent meg. A valóság az, hogy a Vajda-kormány régen megbukott: megbukott akkor, mikor elhagyta a nemzeti-parasztpárt zászlóját és programját. A párt feladata az lett volna, hogy Maniúval együtt azon a napon

¹ Moldován interjúja az „Adevărul“ november 4-1 számában jelent meg.

ellenzékbe menjen, mikor a vezért okkult erők megakadályozták, hogy folytathassa a kormányzást.

De legyünk igazságosak és ismerjük el azt is, hogy Vajda kormányát ugyanazok az okkult erők ásták alá.“

Vajda lemondása után a király a liberálisokhoz fordult és november 15-én megalakult a Duca-kormány. Feloszlatta a törvényhozást és a december 22-i választásokból — a román választási módszereknek megfelelően — hatalmas többséggel került ki a liberális párt.

Egy héttel később, december 30-án este Constantinescu Nicolai vasgárdista a színajai állomáson lelőtte Dúcat.

MANIU POLITIKAI TEHETLENSÉGE nemcsak az ő szubjektív nyomorúsága, hanem a román transzilvanizmus tragédiája is: az ő és pártjának története mindjobban mutatja az erdélyi román gondolat erőtlenségét, a erdélyi románság politikai tehetetlenségét.

Az únió óta egy évtizeden át hol harcias, hol passzív ellenzékieskedésben küzdött párt és vezére ideáljaiért, melyeket szemben a regáti alkotmánnyal, a gyulafehérvári rezolúciókba foglaltak bele: demokratikus kormányzatért, decentralizált regionalizmusért, politikai, közéleti tisztességért, úgy, amint azt a magyar Erdélyben látták és tanulták.

De egy magukban gyengéknek bizonyultak s kormányképesek akkor lettek, mikor a regát-besszarábiai parasztpárttal szövetkeztek és 1928-ban átvették a kormányt. De a korona túlbuzgó hatalmával szemben így is gyengék voltak és Maniu dolgvégezetlenül vonult vissza a közélettől. Pártja ragaszkodott akkor is a hatalomhoz, míg megalázva el nem kergették.

Egy év múlva visszahívták őket, de tehetetlenségében most sem bírt megküzdeni a szembenálló hatalommal, újra feladta a küzdelmet, újra cserbenhagyta a transzilvanizmust, amely talán végleg elárult.

Mikor Maniu először vonult vissza a közélettől, folyóiratunk ezt a pár sort írta: „Lehet, hogy Maniu még visszatér a politikába, de sietnie kell: mert amit ő képvisel, azt csak ő és kortársai érzik és képviselik s akarják megcsinálni; az utánuk felnövő generáció már nem a régi erdélyi szellemben nő fel, azoknak „Erdély“ nem fog semmit jelenteni, azok Bukarest légkörében is boldogok lesznek.“¹ Most, második fegyverletétele alkalmával az egyik erdélyi magyar újságból idézzük: „Lehetetlen, hogy az erdélyi románság végleg elforduljon Maniutól és Maniu elveitől, hogy az egész románság ne szoruljon makacs tisztaságára; annál kevésbé mert ezeket el lehet fogadtatni a hatalom mindazon erőivel, melyek e pillanatban szembe fordultak vele. Ha pedig nem lehet elfogadtatni, akkor így is, úgy is komolyabb és ádázabb politikai háború tör ki, melyben felmorzsolódik a nemzeti parasztpárt és most már kegyeleti vagy kegyelmi kormányképessége: más pártok csillaga jön fel. Akkor a transzilvanizmusnak hosszú időre vége. Másképp képzeltük el...“

SZÁSZ ZSOMBOR

¹ „Magyar Szemle“ 1931 augusztus, 395. lapon.